

VU Research Portal

Landlieden en hoogheemraden

de Wilt, C.G.D.

2015

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Wilt, C. G. D. (2015). *Landlieden en hoogheemraden: De bestuurlijke ontwikkeling van het waterbeheer en de participatiecultuur in Delfland in de zestiende eeuw.* [, Vrije Universiteit Amsterdam]. Verloren.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Landlieden en hoogheemraden

NWB) BANK

SSF
Stichting Schilthuisfonds

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de Hoogheemraadschap van Delfland, de Nederlandse Waterschapsbank N.V., Stichting Schilthuisfonds en de Vereniging voor Waterstaatsgeschiedenis.

De reeks 'Waterstaat, cultuur en geschiedenis', die verschijnt onder auspiciën van de Vereniging voor Waterstaatsgeschiedenis, beoogt de uitgave van publicaties waarin de waterstaatsgeschiedenis van de Lage Landen vanuit verschillende invalshoeken in een globale context wordt behandeld. De studies richten zich op een breed publiek van wetenschappers, studenten en andere geïnteresseerden.

Redactie:

prof. dr. Petra J.E.M. van Dam

dr. Diederik Aten

dr. Antoon Bosch

Waterstaat, cultuur en geschiedenis deel 3

Op het omslag: 'Caerte van de vaert van Loosduijnen, Monster, 's-Gravesant en vande wegen daerontrent en aenwysende hoe best ergens een nieuwe uijtwateringe te maken', HvD, OAD, inv.nr. 2446/4A; achterkant proceszak (zie p. 149).

Dit proefschrift is tevens verschenen als handelsuitgave.
Het ISBN van de handelsuitgave is 978-90-8704-512-8.

© 2015 Carla de Wilt & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Redactie: Petra van Dam en Marleen Boeve

Omslagontwerp: Robert Koopman, Hilversum
Typografie: Rombus, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

VRIJE UNIVERSITEIT

Landlieden en hoogheemraden

De bestuurlijke ontwikkeling van het water-
beheer en de participatiecultuur in Delfland
in de zestiende eeuw

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad Doctor aan
de Vrije Universiteit Amsterdam,
op gezag van de rector magnificus
prof.dr. F.A. van der Duyn Schouten,
in het openbaar te verdedigen
ten overstaan van de promotiecommissie
van de Faculteit der Geesteswetenschappen
op maandag 23 maart 2015 om 15.45 uur
in de aula van de universiteit,
De Boelelaan 1105

door

CATHARINA GERDINA DILIANA DE WILT
geboren te Heusden

promotoren: prof.dr. C.A. Davids
                      prof.dr. P.J.E.M. van Dam

Inhoudsopgave

1	Inleiding	9
1.1	Onderwerp	9
1.2	Historiografisch overzicht	19
1.3	Vraagstelling	30
1.4	Onderzoeksmethode en afbakening	32
1.5	Bronnenmateriaal	38
1.6	Opbouw van het boek	43
2	Het regionale waterbeheer	45
2.1	Inleiding	45
2.2	Formalisering van decentraal waterbeheer midden vijftiende eeuw	46
2.3	Nadere regelingen voor decentraal waterbeheer in de eerste helft van de zestiende eeuw	55
2.4	Begunstiging van centraal waterbeheer en decentralisering in de tweede helft van de zestiende eeuw	76
2.5	Samenvatting en conclusie	89
3	Het lokale waterbeheer	91
3.1	Inleiding	91
3.2	Land, bewoning en waterbeheersing	92
3.3	Bestuurlijke inrichting	102
3.3.1	Algemeen bestuur	102
3.3.2	Waterstaatsfuncties	105
3.4	Samenvatting en conclusie	125
4	Maasland	128
4.1	Inleiding	128
4.2	Land, bewoning en waterbeheersing	129
4.3	Bevolking en bezitsverhoudingen	136
4.4	Bestuurlijke inrichting en participatiecultuur	144
4.4.1	Ambachtsheer en ambachtsbestuur	144
4.4.2	Waterstaatsfuncties	151

4.4.3	Participatiecultuur	159
4.5	Samenvatting en conclusie	161
5	Monsterambacht	164
5.1	Inleiding	164
5.2	Land, bewoning en waterbeheersing	165
5.3	Bevolking en bezitsverhoudingen	173
5.4	Bestuurlijke inrichting en participatiecultuur	180
5.4.1	Ambachtsheer en ambachtsbestuur	181
5.4.2	Waterstaatsfuncties	192
5.4.3	Participatiecultuur	195
5.5	Samenvatting en conclusie	197
6	Berkel	202
6.1	Inleiding	202
6.2	Land, bewoning en waterbeheersing	203
6.3	Bevolking en bezitsverhoudingen	217
6.4	Bestuurlijke inrichting en participatiecultuur	224
6.4.1	Ambachtsheer en ambachtsbestuur	225
6.4.2	Waterstaatsfuncties	235
6.4.3	Participatiecultuur	237
6.5	Samenvatting en conclusie	239
7	Landlieden tegenover hoogheemraden	242
7.1	Inleiding	242
7.2	Waterschapsrechtspraak	242
7.3	Landlieden in de vierschaar	246
7.4	Verklaringen voor de overtredingen	256
7.5	Samenvatting en conclusie	262
8	Samenvatting en slotbeschouwing	266
8.1	Inleiding	266
8.2	De bestuurlijke gevolgen van de bodemgesteldheid en de waterhuishouding	267
8.3	De bijdragen van bovenaf en onderaf aan de institutionalisering van het regionale waterbeheer	269
8.4	De bezitsverhoudingen	270
8.5	De gevolgen van de bestuurlijke inrichting voor de participatiecultuur	271
8.6	De invloed van de geografische omstandigheden, bezitsverhoudingen en participatiecultuur op rechtszaken	275
8.7	Eindconclusie	277
Bijlagen		284
Tabellen		284
Grafieken		340

Lijst van afkortingen	376
Bronnen	377
Lijst van tabellen, grafieken en afbeeldingen	389
Verantwoording van afbeeldingen	395
Summary	397
Nawoord	402
Register	403
Over de auteur	410